

האתיקה של המחקר המדעי: ערכים וכללי יסוד

ינואר 1998

הקדמה

המועצה הלאומית למחקר ולפיתוח מתמנה על ידי הממשלה ופועלת במסגרת מליאתה וועדותיה. אחת הועדות של המועצה היא הועדה לאתיקה במדע ולקניין רוחני.

הועדה החליטה לנקוט שורת צעדים כדי להעלות את המודעות של חברי קהילת המחקר המדעי, בכלל זה חוקרים ותלמידיהם, לשאלות האתיקה במחקר המדעי. מגמתה של הועדה היא להביא את רמת המודעות לחשיבותו של העיסוק באתיקה במחקר מדעי ואת רמת המקצועיות של העיסוק בכך לגובה הסטנדרטים הבין-לאומיים, כפי שהם מתבטאים בארצות הברית ובכמה ממדינות אירופה. הועדה החליטה, כי בשלב ראשון היא תפיץ בכל רחבי קהילת המחקר המדעי מסמך שיצביע על הערכים ועל הכללים היסודיים של המחקר המדעי. הוכנה טיוטה שהופצה ברבים, זכתה לתגובות ושופצה. הנוסח המתוקן מופץ עתה לכל גופי המחקר המדעי והוראת המדע בישראל.

בשלב שני מתכוונת הועדה להעמיד לרשות גופים אלה עזרי הוראה, שיכללו גם חלקים כלליים וגם חלקים מודולריים על פי תחומי המחקר השונים. בשלב שלישי תציע הועדה עקרונות כלליים להקמה ולהפעלה של גופים מקצועיים, בתוך כל אחד מן הגופים העוסקים במחקר המדעי או בהוראת המדעים, שמתפקידם יהיה לטפל באופן מיומן גם בטיפוח האתיקה וגם בבירור קובלנות בתחום זה. בענין זה מפגרת ישראל באופן משמעותי אחרי ארצות-הברית ולדעת הועדה מן הראוי לנקוט בצעדים כדי להדביק את הפיגור, אם גם באופן זהיר ומדורג ולא בבת-אחת.

עיקרו של העיסוק באתיקה, בתחום המחקר המדעי ובתחומים מקצועיים אחרים, הוא טיפוח ההבנה של הערכים והכללים היסודיים, גם לשם עצמה וגם כדי להעלות את רמת הנאמנות המעשית לערכים ולכללים אלה. העיסוק בבירור קובלנות הוא בלתי נמנע, אבל לעולם אינו ראוי להיחשב העיסוק העיקרי בתחום האתיקה המקצועית.

הועדה לאתיקה במדע ולקניין רוחני תשמח גם לקבל תגובות על המסמך "האתיקה של המחקר המדעי: ערכים וכללי יסוד" וגם לקבל פניות בכל נושא אחר בתחומי עבודתה. היא תביא כל תגובה ופניה לדיון מעשי ותשתדל להתחשב בה כראוי במסגרת עבודתה.

כתובת: הועדה לאתיקה במדע ולקניין רוחני, אצל: פרופ' אסא כשר, הקתדרה לאתיקה
מקצועית ולפילוסופיה של הפרקטיקה ע"ש לאורה שוורץ-קיפ.
אוניברסיטת תל-אביב, רמת אביב, תל-אביב 69978.

האתיקה של המחקר המדעי: ערכים וכללי יסוד

1. אמת

1.1 המדען והמדענית מעוניינים בהרחבת הידע האנושי אודות העולם, בהעמקת ההבנה האנושית של היבטיו ובשכלול היכולת האנושית להשתמש בידע לשם השגות מטרות אנושיות חיוניות או מטרות חברתיות ראויות.

1.2 המדען והמדענית משרתים את המטרות הללו, בכל אחד מענפי המדע, כשהם פועלים בהתאם לשיטות המחקר המדעי באותו ענף ולכללי ההתנהגות של הקהילה המדעית בכללותה.

2. חופש

2.1 המדען והמדענית משרתים את מטרות המחקר המדעי, על יסוד חופש המחקר המדעי, שהוא אחד הביטויים המובהקים של עקרונות המשטר הדמוקרטי.

2.2 המדען והמדענית מקבלים על עצמם את החובה לעמוד בהגבלות המעשיות שעקרונות המשטר הדמוקרטי מטילים על חופש המחקר המדעי, לשם שמירה נאותה על חיי האדם ושלומו ועל כבוד האדם וחירותו.

2.3 המדען והמדענית מוכנים לקבל על עצמם חובה לעמוד בהגבלות מעשיות, בתחומי הפיתוח והיישום, כל עוד אלה מתחייבות משיקולים חברתיים או כלכליים, העולים בקנה אחד עם עקרונות המשטר הדמוקרטי.

3. אחריות

3.1 המדען והמדענית נושאים באחריות מלאה לכל מחקר וניסוי מדעי שהם עורכים, במיוחד להשפעות הישירות שלו על חייהם של בני-אדם, בריאותם הפיסית והנפשית, שלומם, כבודם וחירותם.

3.2 המדען והמדענית נושאים באחריות מיוחדת להשפעות הישירות הללו על בני-אדם המשתתפים, כנבדקים או כמטופלים, במחקר או בניסוי מדעי. עקרונות הכרזת הלסינקי בדבר ניסויים קליניים בבני-אדם הם סף האחריות של המדען והמדענית וברוחם נקבע גם סף האחריות בניסויים לא קליניים בבני-אדם.

3.3 המדען והמדענית מקדישים תשומת-לב ממשית לשיקולים בדבר עצם הצורך להשתמש בבעלי-חיים לשם המחקר והניסוי שהם מתכננים או מבצעים ולשיקולים בדבר חייהם ושלומם של בעלי-חיים שנעשה בהם שימוש, בפרט למזעור הסבל העלול להיגרם להם, במהלך הניסוי או אחריו.

3.4 המדען והמדענית פועלים מתוך תחושת אחריות שמתוכה הם נותנים את הדעת על האפשרות שתוצאות המחקרים המדעיים שלהם עתידות להיות כלים בשירות מטרות שונות, החל במטרות הרצויות לאנושות וגמור במטרות נפשעות.

4. יושרה

4.1 המדען והמדענית מבצעים כל פעולה מדעית בהתאם לכל הדרישות של השיטה המדעית שהם פועלים במסגרתה, בסטנדרטים הגבוהים ביותר.

4.2 המדען והמדענית מנתחים נתונים והכללות, ניסויים ותיאוריות, בין של עצמם ובין של זולתם, באופן ענייני לחלוטין ובמידות הנדרשות של היקף, עומק ודיוק.

4.3 המדען והמדענית מציגים את המחקר המדעי שלהם ואת תוצאותיו כהווייתם, באופן שלם ומדויק, בכנות ובהגינות.

5. שותפות

5.1 המדען והמדענית פועלים במסגרת אוניברסלית של שיתוף פעולה מדעי, על יסוד השותפות הנתונה במטרות מדעיות.

5.2 המדען והמדענית מטפחים את שיתוף הפעולה המדעי, על ידי קיום אווירה של פתיחות, נכונות לעזור ואימון הדדי, בין המדענים לבין עצמם ובין עוזריהם ותלמידיהם.

5.3 המדען והמדענית זכאים למוניטין אישיים, קבוצתיים ומוסדיים, ולעתים הם אף בעלי זכויות מתאימות של קניין רוחני, בגין ההישגים המדעיים שהם תרמו להם תרומה ייחודית או משמעותית.

6. מקצועיות

6.1 המדען והמדענית מבצעים את עבודתם המדעית, באופן מקצועי מובהק, תוך שימוש מושכל ומתמיד בידע המיוחד שיש להם, המאפיין את תחום התמחותם.

6.2 המדען והמדענית שוקדים על עדכון הידע שלהם, בתחום התמחותם ובכל תחום שהם משתמשים בידע שלו בעבודתם.

6.3 המדען והמדענית גוזרים מערכי המחקר המדעי ומכללי היסוד שלו מסקנות מעשיות בתחום האתיקה של המחקר המדעי.

6.4 המדען והמדענית מקנים את ערכי המחקר המדעי ואת כללי היסוד שלהם לכל מי שמבצע מחקר או ניסוי מדעי באחריותם, בפרט לתלמידים, בכל מסלול המכשיר אותם לפעילות מקצועית בקהילת המחקר המדעי.